

ZAPISKI IZ PREDALA

SAMOMOR NAŠ VSAKDANJI

Dimitrij Rupel

Poskus opredelitve

Bržkone se o nekaterih stvareh ne da razpravljati samo na površini, ne da bi jim pogledali pod kožo in ugotovili njihovo resnično podobo. Opazovanje na površini, sklepanje iz zunanjih znakov, nagla presoja kaj radi privedejo do napačnih, včasih popolnoma nasprotnih opredelitev. V mislih imam občasne in večidel zgrešene časnikarske zapise o idolih in mitih, ki obvladujejo našo javnost že precej let. Da bi se našemu problemu kar najustrezneje približali, ne bomo smeli ostati na površini, kot očitamo drugim, pač pa bomo morali tvegati precej daljšo in utrudljivejšo pot v notranjost. Seveda smo se s tem zavezali, da bo naša pot uspešnejša, kot so bile dosedanje, da bomo pokazali, v čem je uspešnejša, in jo čim trdneje utemeljili. Najprej dajmo naši témi začasen naslov: recimo *e s k a p i z e m*. Beseda pomeni »osvoboditi se«, »ubežati«. Čemu se izmikamo, česa se hočemo osvoboditi, pred čim bežimo? Beseda *beg* vedno vključuje tudi pojem strahu, bojazni. Bežimo pred nečim, kar nam je neljubo, česar nas je strah, izmikamo se nečemu neprijetnemu, nečemu, kar nas teži; umikamo pa se nekam, kjer nam je ugodneje, prijetneje, tja, kjer nas ne teži več, kjer nam je toplo, varno, domačno. Seveda se ob vseh teh označbah vseskozi gibljemo na območju subjektivne (relativne) čutne percepcije, torej na področju, ki je zaradi svoje mnogoznačnosti in večstranske razumljivosti izrazito zapeljivo za šarlatanske ocene, za različne emocionalne interpretacije. Iz tega, pravkar navedenega vzroka pa tudi nastajajo nesporazumi in neustrezna tolmačenja. Da bi se takšnim nevarnostim po možnosti ognili (kar pa najbrž ne bo v celoti mogoče), poskušajmo naslov racionalneje utemeljiti. *Eskapizem* pomeni *beg*, torej *premik*. Seveda motiviran *premik*. Če je motiviran, potem se morata odhodna in prihodna točka v nečem bistvenem razlikovati. Gre za *premik* iz enega v drugo stanje, pri tem pa se zavedajmo, da je eno od drugega izrazito *r a z l i č n o*. To nam beseda pove, več nam ne pove. Toliko je seveda neustrezna, če jo hočemo uporabiti v naš namen. Opredelimo torej naš namen in tako podelimo besedi dokončni pomen.

Gre nam za *idole*, *mite*. To dvojje povezujemo z *eskapizmom*, ki pomeni *premik*. *Idoli* in *miti* predstavljajo v tej naši konstrukciji prihodno točko gibanja. Začetno točko bomo sicer v obsegu tega zapisa še večkrat pojasnjevali in utemeljevali, vendar naj zadošča *s t v a r n o s t*. To je vse tisto, kar nas doleteva v vsakdanjem, resničnem, oprijemljivem življenju. Naš dom, naše delo, naša okolica, ljudje, s katerimi se družimo, vse, kar nas obdaja. Shema je že pred nami. Gre nam za *premik* od stvarne vsakdanjosti k *idolom* in *mitom*. Že prej

smo povedali, da morata biti skrajni točki različni, torej ugotavljamo, da je naše vsakdanje, stvarno življenje popolnoma nekaj drugega kot idoli in miti. Pravimo stvarno, tedaj so idoli in miti nekaj ne-stvarnega, nekaj, kar z našim vsakdanjim, banalnim, predmetnim življenjem nima prav nobene zveze. Če smo že uporabili besedo eskapizem in rekli, da gre za motiviran premik, smo s tem (sicer samovoljno) tudi zatrdili, da pojav obstaja. Če obstaja, pomeni, da nečemu rabi, da je nekako potreben. S tem pa seveda tudi trdimo, da je potrebno prehajati od stvarnega življenja k idolom in mitom. (To potrebo bomo skušali kasneje seveda dokazati.) V banalni govorici označujemo z mitom različne vrste verovanj, neresničnih in nestvarnih konstrukcij, ki jih vse družijo princip transcendence.

Ugotoviti moramo še, zakaj razpravljamo o eskapizmu in o mitih. Zato, ker je njihova prisotnost za naše bivanje nekako usodna. Če pa gre za usodne stvari, seveda ne smemo štediti z natančnostjo in prizadevnostjo, da bi odkrili vse njihove sestavine. Ko govorimo o našem bivanju, seveda mislimo na našo, jugoslovansko družbo in razmere, ki vladajo v njej. Ko bomo razmišljali na zastavljeno témo, ne bomo ves čas tega pozabili in se bomo držali samo resničnih dejstev. Zdaj lahko preidemo k ilustraciji.

Poglavitni miti v naši družbi

O mitih in njihovih pojavnih oblikah je naše časopisje že mnogokrat spregovorilo. Toda vedno so obsodbe, ali še preprosteje, beležke o takšnih pojavih ostale na ravni nekakšnih metafizičnih označitev: nespodobnost, neustreznost, sramota in podobne so bile besede, ki jih je naš tisk največkrat uporabljal v zvezi z različnimi popevkarskimi, filmskimi ali televizijskimi manifestacijami. Te so se povrh vsega prikazovale kot mračni vpliv z zahoda, kot pojavi, ki se jedra naše stvarnosti pravzaprav ne tičejo, kot več ali manj manifestacije drugotne narave in stranskega pomena. Drugače se nam pokaže cela zadeva v luči naše prejšnje izjave, ko je govor, da gre za pojave, ki so usodnega pomena za naše jugoslovansko bivanje. Zelo neverjetno bi zvenelo, ko bi rekli, da blago, uvoženo iz tujine in ki nima z jedrom naše stvarnosti nobenega opravka, sproža v tej naši stvarnosti nadvse usodne premike. Verjetneje pa je slišati, če rečemo, da so to pojavi, ki so porojeni iz jedra naše stvarnosti in kot taki ustvarjajo usodnost glede na naše bivanje. Seveda moramo v tem primeru izreči nezapnico tistim novinarjem, ki so prvi neustrezno prikazovali eskapizem. Prav tako pa moramo sami nalogo, ki smo si jo zadali, odgovorno opraviti. Ustavimo se nekoliko ob pojavnih oblikah.

Najpreprostejši so »kričaški« idoli. Ob takšnih cirkuških predstavah se poslušalci prepustijo magiji, ki jo sprošča pevec, posnemajo ga v kretnjah in držah telesa. Zaželijo si svojega ljubljenca, da bi jim bil čim bliže, dotakniti se želijo njegove obleke, za spomin si pa želijo podpis ali las z glave. Mitomani bodo takšno doživetje obnavljali še kasneje — v pogovoru, v drznih sprehodih domišljije. Identificirali

se bodo s svojim idolom, posnemali ga bodo v nošnji, o njem bodo zbirali podatke, govorce ipd. Ko bo pogovor nanese nanj, bodo njegovo ime izgovarjali s spoštovanjem, povzdignili ga bodo visoko nadse. Ko bodo od njih zahtevali poslušnosti in spoštovanja norm, bodo takoj svojo usodo primerjali z usodo svojega idola in obžalovali, zakaj niso v njegovi koži, ki bi jim nudila izhod iz takšnih težav. Čim bolj nenavaden je njihov junak, tem bolj ga čislajo. Kajti navadnost pomeni pristajanje na norme, ki jih predpisuje stvarnost. Čim bolj nenavaden je idol, toliko višji je, toliko bolj je nedosegljiv in toliko bolj mitičen. Po tem vzorcu je ustvarjena vrednostna lestvica: od vsakdanjih (manjvrednih) do najbolj bizarnih (najbolj dragocenih) mitov. Čim bolj se nenavadnost in nevtirjenost stopnjujeta, čim bolj razbijaški in živalski (ansambel »The Animals«) je mit, tem višja je njegova cena.

Še in še bi lahko naštevali idole iz filmskega, televizijskega, glasbenega in športnega sveta — tisto, kar na njih najbolj privlači, je videz sijaja in razkošja, uživanje brez mej in slava. Slava pa je tisto, ki svojo gloriolo dobiva od navadnih ljudi, medtem ko je sama visoko nad njimi.

Mit standarda, avtomobilizma in tehnike. Tudi pri tem gre za neke vrste razbremenitev lastne osebnosti v korist prestižnega cilja. Prenos lastne nezadostnosti v materialnega boga, merjenje lastne uspešnosti v gomili predmetov. Tu seveda niso mišljeni avtomobili ali druge naprave kot uporabne vrednosti, temveč kot popolnoma abstraktni predmeti, ki so jamstvo nekega višjega smisla. Osebnostno, intimno življenje spričo takšnega mitičnega odnosa nima nobene vrednosti, če se ne ogleduje v nakopičenih materialnih dobrinah, če le-te ne jamčijo za mitomanovo potrebnost in prisotnost v svetu. Vse te dobrine družijo *lastninski odnos*. Posest je značilna malomeščanova véra. Imeti nekaj trdno v rokah, oprijemljivo in večno, to je neprestano malomeščanovo hotenje ubežati minljivosti in razkroju. Ta popolnoma sterilni (neustvarjalni) odnos je neprestano oviran zaradi uredb, zakonov, reform — prav zato pa toliko odločneje dobiva mitični značaj. Popolne zanesljivosti ni mogoče doseči nikjer na svetu in vendar je *Imeti* večna človeška želja in slabost. Popolnoma imeti ni mogoče, zato je mogoče verovati v *Imeti*. Neprestano se nam izmikajo, polzi nam iz rok, ko bi ga hoteli zgrabiti, nam kot sluzasta žaba skoči korak naprej.

Podobno se mitično pojmuje tudi seks. V iskanju dokončne zadostitve in popolnega imetja se prevaramo s spolnostjo. V prepričanju, da je možno ulti ne-imetju, ne-zadostnosti prirejajo orgije, domače zabave, kradejo, pijančujejo, počno samomore.

Edini dosledno izvedeni in popolni mit je religija, o tej pa ne tem mestu ne kaže razpravljati.

Mit, ki je tudi po svoje usoden za naše bivanje, je mit revolucije. Ob ugotovitvi, da marsikaj kazi obraz naše družbe, med drugim pomanjkanje tovarištva, prvinskih, neskalkuliranih odnosov med ljudmi, se zazremo dvajset let nazaj in pravimo, da je med partizani vladalo zaupanje, tovarišija, da si takrat ljudje niso bili odtujeni. Naše sedanje bivanje venomer spravljamo v zvezo z revolucijo, se sklicujemo

nanjo, v njenem imenu negiramo ali afirmiramo, opravičuje nas ali pa smo pred njo odgovorni. Ko iščemo idealno stanje v prihodnosti, se spomnimo revolucije, takšne, kot so nam jo prikazovali; slikamo si jo kot popolno identiteto, kot popolno prisotnost humanosti, kot realizacijo danes neuresničljivega in neuresničenega. V želji po takšni ureditvi odnosov si ustvarjamo mit revolucije.

Ob ugotovitvi vsesplošne prisotnosti mitov in idolov (vseh menda nismo našeli) moramo ugotoviti še to, da je njihova prisotnost poudarjena in tako rekoč uzakonjena prek tiska. Tistega dela, ki mu navadno dodamo pridevnik »zabavni«. Zabavni tisk od mitov živi, je z njimi tako rekoč v simbiozi. Cinično jih podpira, hladnokrvno se igra s človeškimi čustvovanji, jih zavaja in kroji po svojem dobičku. Naš tisk ni sramežljiv, na javnih simpozijih (nedavni simpozij o zabavnem tisku v Ljubljani) razglasha eskapizem za nepogrešljiv način rekreacije (recreate pomeni znova ustvariti, pretvoriti, oživiti, obnoviti, okrepiti, osvežiti) in mite za koristno drogo. Po vsem tem pišejo nekateri časnikarji recepte za ustvarjanje eskapističnega ozračja.

Odtujeni človek

Pri našem pisanju gre za registracijo in analizo, nikakor pa nam ne gre za moralno obsodbo — to je ravno nivo, ki ga hočemo preseči. Doslej smo razporedili pojme in ugotovili prisotnost mitov. Zdaj je potrebno to dvoje povezati v neke vrste razrešitev.

Ugotovili smo premik, in to od stvarnega k ne-stvarnemu, od vsakdanjosti našega bivanja k mitom. Ugotovili smo tudi, da je tak premik po svoje nujen, potreben, zahteva ga naše bivanje. Znajdemo se pred paradoksalno hipotezo: miti, ki se nam zdijo škodljivi, so hkrati potrebni. Zdi se, da je potemtakem treba dognati, zakaj so potrebni, kaj na svetu jim podeljuje tak usoden pomen, če hkrati pravimo, da so ne-stvarni, proč od resničnega življenja, torej kategorije, ki so nam po svoji strukturiranosti precej tuje.

Zdi se, da je eskapizmu vzrok neka temeljna pomanjkljivost v stvarnosti. Če bi bila namreč ta kompletna, dobra in zadostna, od nje ne bi bežali. Torej je nezadostna, pomankljiva, v njej manjka cel kup stvari, ki jih človek potrebuje, ki brez njih ne more polno živeti. Te stvari, ki so v stvarnosti odsotne, so (kot vse kaže) v mitih prisotne. Poglejmo: v vsakdanjem življenju smo vezani na številne norme, na umerjena čustvovanja — pri begu v mit se norme zdrobe, čustvujemo lahko, kot se nam zljubi; želimo si razkošja — v vsakdanjosti ga uživamo malo; pogrešamo tovarištva in čiste človeške vzajemnosti — podeljuje nam ju upanje na popolno integracijo in identiteto. Gre torej za splošno nezadostnost našega tukajšnjega bivanja, zatekamo se k bivanju z u n a j — zunaj uklenjenosti, pomanjkanja in nesvobode. Naša vera nas osvobaja, daje nam peroti, daje nam nadnaravne moči in čarobno silo, ki nam v navadnem življenju pomaga biti uklenjeni, pomanjkljivi, nesvobodni in nezadoščeni. In že smo pri nerešljivem čarobnem krogu, »spletu norosti in bolečine«: svoje stvarno

bivanje žrtvujemo, posvečamo mitom, torej ne-stvarnemu bivanju, to bivanje »zunaj« pa nam sploh omogoča živeti »znotraj«, v stvarnosti, daje nam moč in nas krepi, da se bomo mogli ponovno žrtvovati.

S podobnim začaranim krogom se je srečal že Marx v svojih ekonomsko-filozofskih zapisih iz leta 1844, ko je razpravljal o odtujenem delu. Takole piše: »... Delavec postaja toliko cenejše blago, kolikor ustvarja več blaga. S pridobivanjem vrednosti iz predmetnega sveta raste razvrednotenje človekovega sveta v nasprotni smeri... To dejstvo izraža samo to, da se predmet, ki ga delo proizvaja, njegov proizvod, zoperstavlja njemu samemu (delu — op. D. R.) kot tuje bitje, kot sila, ki je neodvisna od proizvajalca.« Dva odstavka dalje piše Marx naslednje: »Kolikor večji je proizvod, toliko manjši je on sam (delavec — op. D. R.). Odtujenje delavca v njegovem proizvodu pomeni ne samo, da njegovo delo postaja predmet, zunanja eksistenca, temveč, da delo eksistira zunaj njega, neodvisno, tuje in postaja njemu nasprotna samostojna sila, da se mu življenje, ki ga je dal predmetu, sovražno in tuje upira.« Ko opazuje Marx odtujevanje delavca v samem aktu proizvodnje, pravi naslednje: »V čem je odtujitev dela? Prvič, da je delo delavcu zunanje delo, tj. da ne pripada njegovemu bistvu, da se on zato v delu ne potrjuje, ampak zanikuje, da se ne počuti srečen, ampak nesrečen, da ne razvija svobodne fizične in duhovne energije, ampak kvari svojo naravo in uničuje svoj duh. Zato se delavec počuti dobro šele zunaj dela, pri delu pa se počuti slabo (podčrtal D. R.). Doma je, kadar ne dela, ko dela, ni doma. Zato njegovo delo ni prostovoljno, marveč prisilno, prisilno delo. Tako ni zadovoljen neke potrebe, temveč samo sredstvo, da zadovolji potrebe zunaj njega... Ona (delavčeva dejavnost — op. D. R.) pripada drugemu, ona je izguba njega (delavca — op. D. R.) samega.« Takšno odtujitev imenuje Marx samoodtujitev. Nato Marx sintetizira: »Odtujeno delo torej napravlja: človekovo generično bit, kot naravo, tako tudi njegovo duhovno generično moč, njemu tujo bit, sredstvo individualne eksistence... Neposredna konsekvence tega, da je človek odtujen proizvodu svojega dela, svoji življenjski dejavnosti (podčrtal D. R.), svoji generični biti, je odtujitev človeka od človeka.« Na kraju Marx sklepa: »Če moja lastna dejavnost ne pripada meni, če je izsiljena dejavnost, komu potem pripada? Nekemu drugemu bitju, a ne meni. Kdo je to bitje? Bogovi?«*

Zelo lahko bomo odgovorili na to vprašanje: Miti, porečemo. Toda prej se moramo vprašati, če je naša izpeljava točna. Izšli smo od predpostavke, da je v stvarnosti nekaj temeljno nezadostnega, nekaj usodnega, kar sproža eskapizem. Nato smo sledili Marxu in njegovi definiciji odtujenega dela. Našli smo mnogo podobnosti, celo sklep, da so miti nosilci človekove odtujenosti, se zdi logičen. Vendar smo na prvi pogled priče neke samovoljne konstrukcije. Za krivca vsega zla (mite obsojamo!?) razgllašamo odtujenost dela. Vprašati se moramo torej, ali je odtujenost v takšni obliki, kot jo opazuje Marx, v naši

* Vse citirano po hrvaškem prevodu: Karl Marx in Friedrich Engels, Rani radovi, Kultura, Zagreb 1953.

družbi prisotna in ali zajema kompletno stvarnost, tisto usodno razsežnost stvarnosti, ki sproža beg.

Marx pravi, da je človek v procesu odtujevanja dela odtujen svoji *živiljenjski dejavnosti*, torej neki dejavnosti, ki je zanj življenjsko važna, usodna. In res je tako. Če človek sebe ne vnaša v svet okrog sebe, če se njegova prisotnost ne kaže v nečem opredmetenem, če mu njegova potrebnost ni priznana, ni več človek, ni bitje, ki se z zmožnostjo preoblikovanja narave in sebe razlikuje od živali. Človek mora delati. In če je ta njegova pglavitna vez z življenjem kakorkoli načeta, se počuti »nesrečen«, »ne doma«. Tu se naša ugotovitev spaja s tisto prvo o »neki temeljni nezadostnosti«, o »nekem usodnem pomanjkanju«. Če odtujenost dela resnično eksistira, potem ni dvoma, da obvladuje ključne točke našega bivanja, da je za naše življenje usodna: Prisotnost mitov nas v tej domnevi potrjuje. Eskapizem, miti, to so pojavi, ki jih doživljamo vsak dan. Poglejmo svoje delo: sama hierarhija pri organizaciji dela uklepa, šefi so vedno krivični, kolegi vedno samoljubni in nas nekako ogrožajo, neprestano tarnamo nad birokratizacijo, pri ustvarjalnem delu moramo misliti na formalne zadostitve, uklepajo nas denarno-blagovni odnosi in z njimi »tekmovanje«, zavist, nepoštenje. Pogosto morajo delavci v tovarni opravljati dela, za katera ne vedo, kakšnemu namenu bodo rabila, posameznik ne more diktirati hitrosti tekočega traku, diktira ga povprečna spretnost vseh delavcev, ki polovico delavcev preprosto *prisili*, da delajo hitreje, kot zmorejo ob normalnem naporu. Večina delovnih operacij je ukazanih, delavec jih sprejme takšne, kot so, dela si sam ne more izbirati (brezposelnost). Zelo naivni bi bili, če bi trdili, da naše delo ni odtujeno, da je vselej ustvarjalno, da moremo v njem sleherni trenutek uveljavljati svoje načrte. Pojdimo samo vprašat industrijske psihologe ali socialne delavce v velikih podjetjih: cela vrsta duševnih deformacij se odkriva prav pri delu. Tudi sociolog Friedmann (Razdrobljeno delo) nas prepričuje, kako se ravno dandanašnji, vsak dan bolj kažejo težavne posledice avtomatiziranega proizvajanja, tekočega traku, hierarhizirane organizacije dela itd. Med slikovitimi primeri, s katerimi Friedmann ilustrira svoje teze, je tudi primer delavca v veliki tovarni konfekcije, ki vse leto opravlja eno samo operacijo — šiva gumbe. Porast produktivnosti se dosega z detajlno delitvijo delovnih operacij — takšno »razdrobljeno delo« pa seveda degradira in psihično uničuje delavca. A vse kaže, zaskrbljeno ugotavlja Friedmann, da je današnje stopnjo produktivnosti mogoče doseči samo s takšnim detajliranjem dela. In kaj počnemo pri nas? Neprestano se borimo za večjo produktivnost, za čim večjo intenzivnost dela. Včasih povemo, največkrat pa zamolčimo, da je za takšnim pritiskom skrita deformacija človeka, tistega človeka, ki ga imenujemo tudi največje bogastvo socialistične družbe. Toda problema danes in tukaj ne bomo reševali.

Očitno je delavcu našega časa delo muka, čas po delu pa pozabljenje. In delavec dela, da lahko pozablja, da zbeži v čarobni svet razkošja, da se ne spominja naslednjega dne, ko bo spet moral na delo. In tako se nam delo kaže kot Sizifovo početje, ki ga zavija v meglico nedoločnosti in splošne dezorientacije denarno-blagovni odnos.

Z osnovno dejavnostjo — odtujenim proizvodjalnim delom in osnovnim odnosom — denarno blagovnim — pa je pogojena še vrsta drugih (sekundarnih) činiteljev, ki vsi skupaj ustvarjajo tisto temeljno in usodno pomankljivost stvarnosti, ki sili v beg. Tako proizvodjanje, kot smo ga opisali, povzroča celo vrsto odtujitvenih procesov, ki zahajajo celo na najintimnejša človekova področja — na področje ljubezni, prijateljstva, vzgoje, kolektivne zavesti, ustvarjalnega poleta, razumevanja, politike itd. In tako lahko razumemo odtujenost pri slehernem mladostniku, ki sicer ni neposredno udeležen v proizvodjalnem procesu.

Razumemo lahko mitomanijo, ki se kaže v posnemanju frizur, v identifikaciji z idolom — ki ne pomeni nič drugega kot pripadnost. Tisti, ki to počne, ugotavlja svoje bistvo zunaj sebe, v nekom drugem, postane last nekoga drugega, preda se mu (obsedenost, tuljenje, ekstaza), ves pripada nekomu drugemu. Njegova dejavnost mu je nezadostna, tuja, nesvobodna, vsiljena, s takšnim pripadanjem pa za določen čas izniči sebe in se naseli v nekom drugem — v idolu.

Vse kaže, da naša teza o odtujenem in neosvobojenem delu ni iz trte izvita. Več, o tem pričajo številni miti, verovanja, porast religije. Iz sveta materialne nuje se je treba zateči v prividno cesarstvo svobode, iz prisilne stvarnosti v svobodno ne-stvarnost. Zdaj pa se zamislimo, kaj poreče na vse to socialistična družba, socialistična pa pomeni osvobodjena tistih predznakov, ki jih odtujenosti pridaja Marx (privatna lastnina, izkoriščanje). In vendar se, kot smo pokazali, tudi v socializmu kaže delo kot breme, še vedno sta dva svetova, tostranstvo, ki nas tlači, in svet z u n a j, ki nam daje peroti. In zato je pojmovanje revolucije še vedno lahko mit, kajti raj na zemlji se ni uresničil. Porečemo, da ni tako? Da je izboljšanje na pohodu? Prav. Recimo, da je samoupravljanje ena od variant v preseganju odtujenosti. Ljudje sami upravljajo, sami uresničujejo svojo zamisel o svetu, z neba so usodo potegnili v svoje dlani. Prepričani smo, da je samoupravljanje resnično pot odrešitve. Vendar — samoupravljanje napreduje, miti pa niso v zatonu, širijo se, v neprestani ofenzivi so. Simpozij o zabavnem tisku jih hladno registrira in jim piše zgodovino. Kaj je s tem protislovjem? Na tem mestu z logiko ne moremo več naprej. Tu bomo končali, ker nočemo moralizirati. Ali ni subjektivnim silam naše družbe nič do tega, da bi se naši odnosi osvobodili? Ali jim ni do samoupravljanja, čeprav ga neprestano proklamirajo? Miti govore svoje. Ljudje se dan za dnem požiramo, dan za dnem bolj si pustimo vladati mitom, dan za dnem počenjamo svoj mali samomor, dan za dnem globlje se pogrezamo v prepad nesvobode, nezadostnosti, odtujenosti in brezuma. In čeprav smo se ves čas izogibali emocionalnih stranpoti — je ta članek napisan z bolečino.